

DE SNOEK ZIE JE WEER OVERAL... ...MAAR WAAR VIND JE NOG DE KWABAAL?

Tekst Hans Klip | Beeld Blikonderwater

De houting en zalm zijn terug van weggeweest en met heel wat vissoorten gaat het steeds beter. Dat is het resultaat van de algehele verbetering van de waterkwaliteit en gerichte habitatmaatregelen. Maar het is niet louter rozengeur en maneschijn onder water. Sommige soorten zitten juist in het verdomhoekje en de zwartbekgrondel is een onwelkome gast.

Zalm: nog te vroeg om hierover te juichen

Kwabaal: als enige zoetwatervis ernstig bedreigd

De zeeforel is gesignaleerd in de Overijsselse Vecht. Honderd zeldzame beekprikken zijn aangetroffen in een zandvang in de Dommel. Er zijn zalmpjes uitgezet in de Limburgse Geul. Een kleine bloemlezing van recente berichten over het herstel van bedreigde of zelfs verdwenen vissoorten. Het gaat crescendo met allerlei soorten, zoveel is wel duidelijk.

Een belangrijke reden zijn de maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren, nadat rond 1970 de vervuiling het dieptepunt bereikte. Jan Kranenbarg, senior projectleider bij Ravon (onderzoeks- en kennisorganisatie voor amfibieën, reptielen en vissen), licht toe: "De chemische kwaliteit van water moet voldoende goed zijn. Bij een te laag zuurstofgehalte of troebel water kunnen bepaalde vissen niet goed leven. Door de inspanningen van waterbeheerders zag je vanaf de jaren negentig diverse soorten zich voorzichtig herstellen. De snoek is een belangrijke graadmeter. Die is helemaal terug."

KICKEN OP PRIKKEN

Voor de kleinere van de 'minder kritische' vissoorten hebben zich flink hersteld, zegt Matthijs de Vos, specialist ecologie bij Waterschap Rijn en IJssel. "De bittervoorn die houdt van plantenrijk stilstaand water in sloten en laaglandbeken, is tegenwoordig wijdverspreid. Ook de aantallen van enkele grote stromingsminnende vissoorten nemen toe, al wordt hun situatie nog wel als kritisch beschouwd. Denk onder meer aan de barbeel, kopvoorn en serpeling."

Bas van der Wal, programmacoördinator watersystemen bij Stowa (kenniscentrum van regionale waterbeheerders), noemt speciaal de prik. "Mensen kicken op deze langwerpige, zilverachtige vis met zijn zuigmond. Het gaat de goede kant op met de beek- en rivierprik. Zij stellen prijs op schoon water."

Voor veel in de knel geraakte vissoorten bood verbetering van de waterkwaliteit onvoldoende

WATER KWALITEIT

'De beste vispassage is geen vispassage'

Snoek: belangrijke graadmeter voor verbetering van waterkwaliteit

soelaas; ook hun habitat moest op orde worden gebracht. Een groot probleem bleek de hoeveelheid stuwen, gemalen en sluizen. Zij vormden vaak onoverkomelijke obstakels voor vissen. Er waren passages nodig. "De laatste tien jaar is het aanleggen van vistrappen bij barrières dagelijkse praktijk voor waterschappen", vertelt Van der Wal. "Zij maken gemalen ook visvriendelijk, onder meer door het ontoegankelijk maken van bewegende delen en het vergroten van het watervolume dat per omwenteling van de pomp door hetemaal gaat." Het meest in het oog springende project is de Vismigratierivier bij de Afsluitdijk, een wereldprimeur. Als deze rivier klaar is, kunnen trekvisseren als de zalm, paling en spiering ongehinderd tussen Waddenzee en IJsselmeer (behorend tot het IJssel-Rijnsysteem) heen en weer zwemmen.

HUIS VAN DE VIS

Herinrichting van beken draagt volgens De Vos eveneens bij aan het herstel van het 'huis van de vis'. "Het is populair om een kronkelende beek aan te leggen, zelfs als die er vroeger nooit is geweest. Belangrijker is dat een beek voldoende structuurvariatie heeft door bijvoorbeeld dode bomen, verschil in bodemsubstraat en onderspoelde oevers."

De komst van de Kaderrichtlijn Water gaf een extra boost aan de maatregelen van waterbeheerders. De visstand moet voldoen aan de ecologische doelen in 2027. "Connectiviteit

is een ecologische sleutelfactor", zegt Van der Wal. "Daar valt vismigratie onder. De toename van diversiteit en hoeveelheden van vissoorten is een goede indicatie voor de verbetering van waterkwaliteit."

GROTERE VARIATIE

Toen in 2005 de KRW-monitoring begon, was in de meeste wateren de toestand voor vissen niet goed genoeg. Volgens Kranenbarg zijn veel scores nog steeds niet om over naar huis te schrijven. "Het duurt even voordat vissen reageren op maatregelen. We constateren bij Ravon dat er erg veel vistrappen worden aangelegd maar habitatmaatregelen nog achterblijven. Het is vooral nodig om overstromingsvlaktes te herstellen en een grotere variatie aan te brengen in stroomsnelheid, bodemsubstraat en structuur in de beken en rivieren."

Sommige trekvisseren waren in ons land verdwenen, maar zijn er weer. Dat geldt vooral voor de houting en zalm die in de eerste helft van de twintigste eeuw uitstierven in de watersystemen van Maas en Rijn. Zij zijn de laatste decennia uitgezet in geschikte paai- en opgroeigebieden bovenstrooms. "De herinstructie van de houting in de Rijn is inmiddels een groot succes", zegt Kranenbarg. "Deze vis is weer op allerlei plekken te vinden." Voor de zalm is het nog te vroeg om te juichen, vindt Kranenbarg. "Zo'n dertig >

‘Er worden erg veel vistrappen aangelegd, maar habitatmaatregelen blijven achter’

jaar geleden startte een internationaal programma om de zalm rond 2000 in de Rijn terug te krijgen. Dat is gelukt met heel veel uitzettingen, de aanleg van vispassages en het herstel van paaigebieden. Het spant er wel om of de trek-mogelijkheden en habitats in de riviersystemen voldoende hersteld zijn. Het is de vraag of de zalmpopulatie zichzelf nu zonder uitzettingen in stand zou kunnen houden.”

De laatste tijd is er veel aandacht voor de verbinding tussen grote rivieren en regionale watersystemen. Waterschap Rijn en IJssel en Rijkswaterstaat hebben de verbindingen hersteld op vijf ‘blauwe knooppunten’ in Gelderland en Overijssel, onder andere tussen de IJssel en de Baakse Beek, Grote Beek en Schipbeek. Zij doen nu hetzelfde op een aantal nieuwe locaties. “Je kunt het zien als het sluitstuk van vismigratie”, licht De Vos toe. “Bij de beekmondingen leggen we vispassages aan. Dat is goed voor onder meer de paling en winde. Zij migreren vanuit de rivier via beken naar het Duitse achterland.”

De Vos wijst nog op een nieuw inzicht dat in de waterwereld is ontstaan. “De beste vispassage is geen vispassage. Wij hebben in de Boven Slinge twee betonnen stuwen verwijderd, waardoor het water weer stroomt en de beek de ruimte heeft gekregen. Dat heeft direct resultaat. De beekprik en serpeling hebben ervan geprofiteerd.”

KWABAAL ERNSTIG BEDREIGD

Er zijn ook diverse negatieve ontwikkelingen. Vissen die gedijen in troebel water, hebben het een stuk moeilijker gekregen. Dat geldt onder meer voor de voor vissers aantrekkelijke snoekbaars, al is de achteruitgang van deze soort nog niet zorgwekkend. Sommige vissoorten zijn sterk afhankelijk van overstromingsvlaktes die in het voorjaar langdurig onderlopen; hier groeien hun larven op. Deze overstromingsgebieden zijn grotendeels verdwenen. Daardoor heeft de kwabaal het predicaat ‘ernstig bedreigd’ op de meest recente Rode Lijst van Nederlandse vissen. “De kwabaal is zeer zeldzaam geworden”, zegt Van der Wal. “De vis heeft een beschermd status. Het zou mooi zijn als de kwabaal terugkomt, want het gaat toch een beetje om een icoon voor beekherstel.”

Ook klimaatverandering speelt enkele vissoorten parten. Zo is de spiering op de Rode Lijst beland, omdat deze koudwatersoort last heeft van de warmere zomers. En dan is er nog de opmars van uitheemse vissen. In 1992 is het Main-Donaukanaal opengesteld waardoor de stroomgebieden van de Donau en Rijn met elkaar zijn verbonden.

Dat heeft geleid tot een forse toename van exoten uit de omgeving van de Kaspische en Zwarte Zee, waarvan sommige soorten ongewenst zijn. De zwartbekgrondel vormt het grootste gevaar. Deze vis heeft de inheemse rivierdonderpad bijna volledig verdrongen uit de grote rivieren.

De snelle verspreiding van exoten als de zwartbekgrondel stelt waterschappen voor een lastig dilemma, besluit Kranenbarg. “Moet je bepaalde barrières niet behouden om de uitbreiding van zo’n exoot tegen te gaan? Soms kun je het beste binnen een watersysteem maatregelen voor visherstel nemen, omdat er al soorten zitten die volgens de KRW hoog scoren. Verbinden heeft dan weinig meerwaarde.” |

MET WELKE INHEEMSE VISSEN GAAT HET GOED, MET WELKE NIET?

Geherintroduceerd

- Houting
- Zalm

Toegenomen

- Barbeel
- Beekforel
- Beekprik
- Bermpje
- Bittervoorn
- Elrits
- Europese meerval
- Gestippelde alver
- Kleine modderkruiper
- Kopvoorn
- Rivierdonderpad*
- Riviergrondel
- Rivierprik
- Serpeling
- Sneep
- Snoek
- Winde
- Zeeforel
- Zeeprik

Afgenomen

- Aal of paling
- Grote modderkruiper
- Kroeskarper
- Kwabaal
- Spiering

(Bron: Ravon)

* is recentelijk in delen van het watersystemen (rivieren) verdrongen door zwartbekgrondel